

Az olaj- és fehérjenövények piacszabályozása az Európai Unióban

Földművelésügyi és Vidékfejlesztési Minisztérium

A gabona, olaj- és fehérjenövény ágazat meghatározása

A Gabona, Olaj- és Fehérjenövények (GOF termékek) a Közös Agrárpolitika 1992. évi reformja óta közös támogatási rendszerbe tartoznak. A rendszer az alábbiakat foglalja magában:

- Gabona, szilázs hasznosítással együtt,
- Olajmagvak: repce, napraforgó, szója,
- Fehérjenövények: takarmányborsó, lóbab, édesvirágú csilagfűrt,
- Olajlen, az 1994/95 gazdasági év (1)-től.

A GOF ágazat az EU mezőgazdaságában

Az EU szántóterületének legnagyobb részét a gabonafélék képviselik. A szántóterület 48%-án, 36 millió hektáron folyik gabonatermesztés. Hazánkhoz hasonlóan az olajnövények képviselik a második legfontosabb szántóföldi ágazatot. 4,8 millió hektáros termőterülettel az EU szántóterületének 6%-át foglalják el, szemben a hazai 12% körüli részesedéssel. Míg Magyarországon a napraforgó az első számú olajnövény, addig az EU-ban mind terület, mind termésmennyiség szempontjából a repce áll az élen.

Az olajnövények tekintetében az Uniót alacsony önellátottsági szint jellemzi. Mag vonatkozásában ez az érték 40%, míg daránál 20% körüli az önellátottság. Közel 15 millió tonnás éves szójaimportjával az Unió a világ legnagyobb szójaimportőre.

A fehérjenövények viszonylag kisebb jelentőségűek, termelésük 1,2 millió hektáron folyik, a termelt mennyiség kb. 4,4 millió tonna, amelyből 3,7 millió tonna a takarmányborsó és 0,7 millió tonna a lóbabtermelés. Az import mennyisége 1,2 millió tonna, míg az exporté 0,1 millió tonna. Az önellátottsági szint 80%.

Az EU lenmag felhasználása 0,7 millió tonna, a termelés kb. 0,2 millió tonna, az export elhanyagolható mértékű. A felhasználás és a termelés különbözetét (0,5 millió t) importból fedezik.

A GOF ágazatnak a Közösség mezőgazdaságában játszott kiemelt szerepét a termelési adatok mellett főként az bizonyítja, hogy ez az ágazat az EU agrár-költségvetésének jelenlegi legnagyobb fogyasztója is.

A közel 40 milliárd euro ⁽²⁾ éves keret több mint 40%-át ez az ágazat használja fel, miközben az összes mezőgazdasági termelési értéknek csak 10%-át adja.

Az olajmagvak és fehérjenövények piaci rendtartásának alapjai

A szabályozási rendszer működésének megértéséhez a következő egymással összefüggő elemeket kell megismerni:

- kompenzációs támogatások
- terület alapú termelésszabályozás, regionalizáció
- területpihentetés

Kompenzációs támogatások

A kompenzációs támogatás általános szabályozása

Azok a gazdálkodók, akik az ún. „általános szabályozásban” vesznek részt, gabona, fehérjenövények, olajmagvak vagy olajlen termelése esetén évente meghirdetett differenciált, termékspecifikus kompenzációs támogatásban részesülhetnek. A pihentetett területekre pihentetési kompenzációt fizet az Unió.

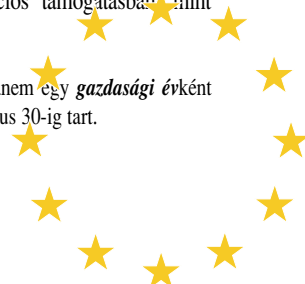
A támogatási rendszerben való részvétel egyik alapfeltétele, hogy a termelők területpihentetésben vegyenek részt, és azok a területek, amelyeken a fentiekben megnevezett kultúrnövényeket termelik, kompenzációra jogosultak legyenek.

A kompenzációs támogatás egyszerűsített szabályozása (kistermelői szabályozás)

Azok a gazdálkodók, akik az „egyszerűsített szabályozásban” az úgynevezett „kistermelői szabályozás”-ban kívánnak részt venni, csak akkor vetésterület mértékéig részesülnek kompenzációs támogatásban, mint

⁽¹⁾ Az EU-ban a hazai rendszertől eltérően az egyes mezőgazdasági termékek rendtartásának működési alapja nem naptári év, hanem egy gazdasági évként meghatározott egyéves időszak. A gabona, olaj- és fehérjenövények szektorban a gazdasági év az adott év július 1-től a következő év június 30-ig tart.

⁽²⁾ Az euro az Európai Unió közös pénzneme. 1999. áprilisában 1 euro = 250 forint.

amekkora 92 t gabona termeléséhez szükséges területnek felel meg. Ez Magyarországon kb. 18–20 hektár területnagyságot jelentene.

Az egyszerűsített szabályozásban résztvevő termelők a gabona, olajnövények, fehérjenövények vagy olajlen termeléséért egy egységes, nem termék-specifikus, a gabonából levezetett kompenzációs támogatást kapnak.

A szabályozás alapeleme, hogy a kompenzációs támogatás elnyeréséhez ez esetben nem kell területpihentetést végezni.

Jelentkezés a támogatási rendszerbe

Annak érdekében, hogy a termelő jogosult legyen a kompenzációs támogatásra, támogatási kérelmet kell benyújtania az illetékes nemzeti hatóságokhoz. A kérelem beadási határideje tagállamonként kismértékben eltérhet annak betartásával, hogy az EU elvárásoknak megfelelően legkésőbb május 31-ig (például 1998. május 31-ig, ha az 1998/99. gazdasági évre kér támogatást) az összes kérelmet fel kell dolgozni és a szükséges adatokat bizonyos ellenőrzések után továbbítani kell az EU Bizottság felé.

Általánosan elterjedt gyakorlat, hogy március vagy április végi határidővel begyűjtik a kérelmeket, amelyek a termeléssel kapcsolatos előzetes, nagyrészt ténylegesen megvalósuló információkat tartalmaznak, majd ezután, ha szükséges, módosításokat végeznek.

A támogatásokra való jelentkezéshez a tagországok úgynevezett terület-bejelentési dokumentációkat bocsátanak a termelők rendelkezésére, amelyek kérdőíveket és kitöltési tájékoztatásokat tartalmaznak. Ezeket kell a termelőnek kitölteni és a megadott határidőig eljuttatni az illetékes hatóságokhoz.

A kompenzációs támogatásra való jelentkezés fontos eleme a területigazolás. Mindazon területeket, amelyekre támogatást (kompenzációs támogatást és pihentetési kompenzációt) igényelnek, fekvésük, hektárban mért nagyságuk (legalább két tizedesjegyig) és hasznosításuk szerint fel kell sorolni.

A kompenzációs támogatások kiszámítása

Az 1992. évi Agrárreform során a korábban érvényben lévő intézményes árak csökkentésének, illetve eltörlésének kompenzálására a GOF termelők számára termék-specifikus hektáronkénti támogatást vezettek

be. Ebből származik a *kompenzációs* támogatás elnevezés. A támogatás egy korábbi időszak termelési adatai alapján meghatározott történelmi regionális hozamon alapul (lásd termelési régiók, regionalizáció).

Az olajnövények kompenzációs támogatásának meghatározása

A három fő olajnövény esetében az éves támogatás összege a piaci árak alakulásának függvényében módosulhat.

A támogatás értékét az alábbiak szerint számítják: az EU évente meghatározza és közzéteszi az előre *várható referenciárat*. Ezt a *várható referenciárat*, valamint az EU termésátlagát (4,6 tonna gabona/hektár) figyelembe véve határozták meg a hektáronkénti EU támogatási referenciaösszeget, ami 433,50 euro/ha-t tett ki. Ezt számították át minden termelési térségben a tényleges regionális termésátlag és az EU termésátlagának figyelembevételével.

Magyarország esetében 5 tonna gabona referenciahozammal számolva $433,5 \times (5 / 4,6) =$ kb. 470 euro volna az olajnövény hektáronkénti kompenzációs támogatás alapösszege.

Ez az összeg azonban a tényleges világgiazi árak és az esetleges területtúllépések függvényében egy összetett számítási mód alapján módosulhat. Természetesen a tervezettnél alacsonyabb világgiazi árak a támogatás növelését, míg a magasabbak a támogatás csökkentését vonják maguk után. A területtúllépés értelemszerűen szintén támogatás-csökkentést eredményez.

A fehérjenövények és az olajlen kompenzációs támogatásának meghatározása

Ennél a két csoportnál a támogatás kiszámításának alapja minden esetben a regionális gabona termésátlag. Az adott régióra meghatározott referencia-hozamot szorozzák be az évente meghatározott támogatási összeggel.

A kompenzációs támogatások kifizetésének ideje

A gabonára, fehérjenövényekre és olajlenre vonatkozó kompenzációs támogatás valamint a pihentetési kompenzáció kifizetése az adott piaci év október 16. és december 31. között történik.

A kompenzációs támogatás mértéke az 1998/99 gazdasági évben

Földhasználat módja	Fajlagos támogatás	A támogatás mértéke
gabona (szemes és szilázs)	54,34 euro/t	A fajlagos támogatás a területi gabona referencia-hozamokkal szorozva. Különbséget lehet tenni a kukorica és/vagy öntözött területek hozamai között.
olajmagvak	433,5 euro/ha	A fajlagos támogatás a területi gabona vagy olajnövény referencia-hozamokhoz hozzáigazítva
fehérjenövények	78,49 euro/t	A fajlagos támogatás a területi gabona referencia-hozamokkal szorozva.
olajlen	105,1 euro/t	A fajlagos támogatás a területi gabona referencia-hozamokkal szorozva.
ugarterület	68,83 euro/t	A fajlagos támogatás a területi gabona referencia-hozamokkal szorozva.

Az olajmagvak kompenzációs támogatásának kifizetése az előzetes referenciaösszeg 50%-ának megfelelő előlegből (legkésőbb szeptember 30-ig) és az előbb bemutatott végelszámolás után fennmaradó rész kifizetéséből (következő év tavaszán) áll majd. Ez a végelszámolás figyelembe veszi a referenciaár-megállapítást és a bázisterület esetleges túllépését, valamint a nemzeti és EU-garanciaterület esetleges túllépését.

Terület alapú termelés-szabályozás

Kompenzációra jogosult területek

A kompenzációs támogatásokat a tagországok csak meghatározott területnagyságra vehetik igénybe. Ez a területi korlát a *jelenlegi* szabályozás szerint az úgynevezett bázisterület, amely tagországonként az 1989–91 évek közötti gabona, olaj- és fehérjenövény termesztésre használt, vagy tagországi ugaroltatási programban résztvevő átlagos földterülettel egyenlő.

Amennyiben a gazdálkodók által igényelt kompenzációra jogosult területek összege meghaladja az országos szinten meghatározott bázisterületet, akkor a túllépéssel arányosan csökkentik a támogatást és növelik a következő évi területpihentetés mértékét.

A szabályozási rendszer lényegének megértéséhez fontos megjegyezni, hogy gabona, olajmagvak, fehérjenövények, vagy olajlen termelésére van lehetőség a kompenzációs támogatásra nem jogosult területeken is. Az ilyen esetben azonban a gazdálkodó nem igényelhet kompenzációs támogatást. Amennyiben ennek ellenére mégis igényel, úgy a jogosult területeire vonatkozó kompenzációs támogatás részleges vagy teljes elvesztését kockáztatja.

Termelési régiók, regionalizáció

A támogatások kiszámításához úgynevezett referencia-hozamokat állapítanak meg. Az 1992. évi reform és a jelenlegi támogatási rendszer bevezetésekor minden tagállamban (egyes tagállamokban külön termelési régióként) regionális átlaghozamot számítottak ki az 1986/87. és 1990/91. közötti ötéves időszak termelési eredményei alapján, kihagyva az átlagszámításból a legjobb és a legrosszabb év eredményeit. Ennek a számításnak az eredményei az úgynevezett referenciahozamok, amelyeket a támogatások összegének kiszámításánál használnak.

Természetesen azok az országok illetve termelési területek, amelyeknek a referencia-hozam értékei magasabbak, mint az EU átlag (gabona=4,6 t/ha, olajnövény=2,36 t/ha), magasabb támogatást kapnak, míg az alacsonyabb termőhelyi adottságok alacsonyabb támogatást vonnak maguk után.

Magyarország esetében az országos hozam a fenti számítást elvégezve gabona esetén kb. 5 t/ha (EU átlag fölötti), olajnövények esetén kb. 2 t/ha (EU átlag alatti) szinten kerülne beszámításra.

A tagállamok szabad kezet kaptak abban, hogy az országuk sajátosságainak figyelembevételével az eltérő termőhelyi adottságokkal rendelkező területeket milyen mértékben kezelik külön termelési régióként.

A legkisebb területigény

Az a legkisebb terület, amelyre kompenzációs támogatás igényelhető gabonánál, olajmagvaknál, fehérjenövényeknél és olajlennél 0,3 hektár, és nem lehet kisebb egy kultúra egy táblájánál. Ez azt jelenti, hogy legalább 0,3 ha gabona vagy 0,3 ha fehérjenövény vagy 0,3 olaj-

mag vagy 0,3 ha olajlen vetésterület után igényelhető kompenzációs támogatás. A kistermelők számára ez a minimális területigény nem külön-külön érvényes gabonára, olajmagvakra, fehérjenövényekre és olajlennre, hanem az említett kultúrákra együttesen.

Szabály szerinti gazdálkodás

Azokat a területeket, amelyekre kompenzációs támogatást igényelnek, legkésőbb a betakarítást megelőző május 15-ig a helyi normáknak megfelelően a kompenzációs támogatásra jogosult kultúrnövényekkel teljesen be kell vetni (a vetési határidő betartása alól bizonyos esetekben felmentést lehet kérni).

Kompenzációs támogatásokat ezen felül csak olyan területekre fizetnek, amelyeken a kultúrnövényeket az elfogadott helyi szabályoknak megfelelően legalább azok virágzási idejéig gondozzák. Olajmagvaknál, fehérjenövényeknél és olajlennél a növényeket a helyi szabályoknak megfelelően legalább június 30-ig művelni kell, kivéve azt az esetet, ha már ezt az időpontot megelőzően azokat teljes érettségi állapotban betakarították.

A fehérjenövényeket csak a teljes érés időpontját követően szabad betakarítani.

Az adott termelési régiók hatóságai rendeletekben határozhatják meg a kompenzációs térítésre jogosult kultúrnövényekkel bevetett területek helyi viszonyoknak megfelelő termelésére és művelésére vonatkozó kritériumokat.

Az olajnövények termesztésének korlátozása

A GOF ágazatra jellemző általános támogatható területkorlátozószokon túl (bázisterület), az EU-ban a támogatható olajnövény területek nagyságát az 1992. évi USA/EU Olajnövény GATT Panel Megállapodás, az úgynevezett Blair House megállapodás is korlátozza.

Az egyezmény értelmében jelenleg az EU-15 összes támogatható repce, napraforgó és szójamag terület nagyságát 5,482 millió hektárban maximalizálták. Ez a területkorlátozás magában foglalja az évente meghirdetett területpihentetési kötelezettséget is. Az olajnövények területpihentetési kötelezettsége alapvetően megegyezik a GOF ágazat egészére vonatkozó értékkel, a megállapodás értelmében azonban nem lehet 10%-nál kevesebb.

Az EU egészére vonatkozó területi korlátozást tovább bontották nemzeti referenciaterületekre (területi kvótákra), az 1989–91 évek átlagos területnagyságai alapján.

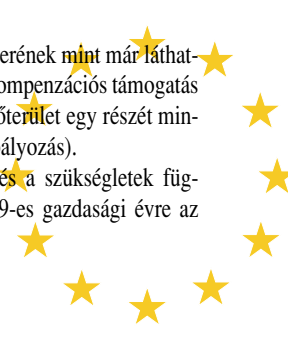
A területi korlát túllépése az olajnövények kompenzációs támogatásának és a következő gazdasági évben támogatható területnek a csökkentését vonja maga után.

A Blair House megállapodás szerint új tagállamok felvétele esetén az újonnan csatlakozó országok, így Magyarország számára is a csatlakozást közvetlenül megelőző 3 év átlagos olajnövény termőterülete képezi a támogatható területnagyságot.

Területpihentetés

A szántóföldi növények szabályozási rendszerének *mint* már láthatuk, nagyon fontos alapeleme az ugaroltatás. A kompenzációs támogatás elnyerésének alapfeltétele hogy a gazdák a termőterület egy részét minden évben ugaroltassák (kivéve kistermelői szabályozás).

Az ugarterület nagyságáról – a készletek és a szükségletek függvényében – a Tanács évente dönt. Az 1998/99-es gazdasági évre az

ugaroltatás mértéke a termőterület 10%-a (olajnövényekre minden évben min 10%).

A gazdálkodók a minimálisan előírt területpihentetési kötelezettségükön felül önkéntes alapon további területeket is kivonhatnak a termésből. A járulékosan pihentetett területre is megkapják a teljes területpihentetési kompenzációt amennyiben a területpihentetés nem haladja meg annak a területnek a 33%-át, amelyre a kompenzációs támogatást igényelték.

A területpihentetési kötelezettség be nem tartása súlyos szankciókat von maga után. Enyhébb esetekben jelentős támogatáscsökkentést, súlyosabb esetekben a támogatási rendszerből történő kizárást illetve büntetőjárást is eredményezhet.

A pihentetési kötelezettségre vonatkozóan minden részletre kiterjedő szabályozás van érvényben. Meghatározzák a legkisebb pihentethető terület nagyságát (0,3 ha), a pihentetés időtartamát (január 15–augusztus 31.), a pihentetés alatt végezhető mezőgazdasági munkákat (talajelőkészítés az új vetésre), a pihentetési kötelezettség átruházhatóságát stb.

A pihentetési időszakban a fekete ugar ökológiai okokból nem megengedhető. A pihentetett területeken legalább egy természetes kizöldülést lehetővé kell tenni, a talajerózió vagy a nitrátok kimosódásának megakadályozása érdekében. Megengedett a gyepesítés, még tavasszal is. Tilos azonban a gabonával, olajmaggal, fehérjenövényekkel vagy olajlennel történő tiszta vetés célzott gyepesítésként.

A pihentetési időszak alatt a terület trágyázása, növényvédő szerek használata, a terület gazdasági hasznosítása (az újratermelő nyersanyagok termesztését kivéve) tilos.

Az ugarterületek támogatásánál az adott termelési régió gabona referencia-hozamát szorozzák az évenként meghatározott ugaroltatási támogatás összegével.

Újratermelődő nyersanyagok termelése pihentetett területeken

Az 1992/93-as gazdasági évtől kezdődően a gazdálkodóknak lehetőségük van a konjunktúrális pihentetés keretében pihentetett területek egészén vagy annak egyes részein ipari felhasználásra történő növénytermesztésre (pl. bioüzemanyag, bioenergia céljára termelt növény, gyógynövény).

A területpihentetési kompenzációra a termelő csak abban az esetben tarthat igényt, amennyiben rendelkezik annak igazolásával, hogy ezen területekről betakarított termények ipari termékek előállításának célját szolgálják. Legkésőbb az adott gazdasági év végéig termelési és átvételi szerződést kell kötni egy felvásárlóval vagy elsődleges feldolgozóval.

Alapvető kikötés, hogy az ilyen területeken termelt növények nem használhatók fel emberi fogyasztásra vagy állatok takarmányozására, valamint a végtermék értékének meg kell haladnia a feldolgozás során nyert bármely melléktermék értékét.

Ellenőrzés

EU szabályok írják elő, hogy a beérkezett kérelmek minimum 5%-át részletes ellenőrzésnek kell alávetni. Ez magában foglalja a helyszíni szemlét is, ahol az ellenőrzést végző szakemberek a 100 négyzetméteres pontosságú területigazolások alapján mérőszközökkel ellenőrzik a bejelentések pontosságát.

Ezen felül szűrőpróbaszerűen mind az adott tagország illetékes hivatalának emberei, mind az EU ellenőrei bármikor kiszállhatnak ellenőrzést végezni.

Büntető előírások

Késedelmes kérelembenyújtás esetén munkanaponként 1%-al csökkentik a kompenzációs térítésre való jogosultságot. Ha a határidő túllépés a 25 naptári napot meghaladja, akkor a kérelmet automatikusan elutasítják.

Valótlan adatok közlése esetén a közölt adatok és a tényadatok eltérésének mértékétől függően szankciókat alkalmaznak. Szándékos, vagy súlyos gondatlanságból közölt valótlan adatok esetén a termelőt kizárhatják a támogatási rendszerből, esetleg még a következő évre is.

A termelés egyes részeleinél a jogszabályok bizonyos minőségi elvárásokat közölnek. Így például repcetermesztésnél csak meghatározott minőségű (duplanullás), jogszabályban felsorolt fajtához tartozó vetőmagot szabad elvetni. A minőségi előírásoktól való eltérés automatikus kizárást jelent a támogatathatósági körből.

Egyéb hüvelyesek

A GOF ágazattól elkülönítve, így bázisterület és pihentetési kötelezettség nélkül, az EU 1996-tól meghatározott hüvelyesek, így a lencse, csicseriborsó, egyes bükkönyfajok (*Vicia sativa*, erva) termelőit termelési támogatásban részesíti.

A támogatást jelenleg hektáronként 181 euro szinten határozták meg, amely összeg évenként változhat.

A támogatás elnyerését nem kötik különösebb feltételekhez. Az egyetlen korlátozó tényező, hogy EU szinten az össz támogatható terület nem lehet több 400 000 hektárnál. A területi korlát túllépése esetén a támogatás összegét arányosan csökkentik.

Az Agenda 2000 reformterv GOF ágazatot érintő javaslatai

Az EU mezőgazdasági miniszterei 1999. márciusában elfogadták az Agenda 2000 reformcsomagnak a Közös Agrárpolitikát érintő reformjavaslatait. Az Európai Parlament májusban esedékes formális jóváhagyása után a következő, az olaj és fehérjenövényeket érintő reformintézkedéseket fogják végrehajtani:

- A 2000–2006 közötti időszakra vonatkozóan a kötelező ugaroltatást 10 %-ban rögzítik. Ettől az értéktől eltérő arányt is meghatározhatnak a tényleges piaci kínálati és keresleti viszonyok alapján.
- A speciális olajnövény támogatást, valamint az olajlen kiemelt támogatását három lépcsőben lecsökkentik a gabona kompenzációs támogatás szintjére. A 2002/03-as gazdasági évtől kezdődően az olajnövények és az olajlen természetű a gabonával megegyező, 63 euro/gabona-referenciahozam-tonna kompenzációs támogatásban fognak részesülni.
- Az olajnövényekre vonatkozó referenciaár- és előlegfizetési rendszert a 2000/01-es gazdasági évtől eltörlik.
- A fehérjenövények kompenzációs támogatását a 2000/01-es gazdasági évtől 72,5 euro/gabona-referenciahozam-tonna szinten rögzítik.
- Minden kompenzációs támogatást egységesen az adott gazdasági év november 16. és január 31. között fizetnek ki.